

Структура та семантика англійських ад'єктивних композит на позначення зовнішності людини (на прикладі роману Дж. Роулінг *Гаррі Поттер та Філософський Камінь*)

І. Гонта¹, І. Александрук²

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ (Україна)
Corresponding author. E-mail: ihonta@ukr.net, ira9aleksandruk@gmail.com

Paper received 29.05.20; Accepted for publication 12.06.20.

Orcid.org0000-0002-8784-4059¹, <https://orcid.org/0000-0001-6306-4624>²

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-230VIII38-04>

Анотація. Стаття присвячена ад'єктивним прикметникам на позначення зовнішності людини, вибраним з роману Дж.Роулінг *Гаррі Поттер та Філософський Камінь*. Виділено п'ять словотвірних моделей, за якими утворено 30 ад'єктивних прикметників. Аналізуються словотвірні, структурні та семантичні особливості композит, формулюється загальна семантика лексем моделей. Наводяться приклади їх функціонального вживання у контексті твору.

Ключові слова: ад'єктивна композита, структурно-семантична модель, бахуврихи.

Вступ. Жанр фентезі є відносно новим і вже популярним жанром літератури, або відгалуженням від жанру фантастики, який викликає інтерес не лише читачів, але й лінгвістів. Лексична складова творів жанру фентезі потребує ретельного вивчення у деталях, включаючи лексеми композитної структури. Викликають інтерес композитні лексеми на позначення зовнішності персонажів, зокрема прикметники.

Композитний спосіб словотворення, що був притаманний ще з давніх часів як в германських, так і в інших мовах індоєвропейської сім'ї, і наразі є одним з найпродуктивніших у сучасному словотворі англійської мови [15; 11, с. 225; 12; 19; 10, с. 17; 27; 21; 25; 26; 22; 23, с. 7-12; 28, с. 24-30]. Однією з причин популярності композитного словотвору є можливість економити мовні ресурси та мовленнєві зусилля шляхом компресії досить ємної інформації в межах єдиного слова. У когнітивному процесі декодування смислу композити, перетворюючи її на відповідні мотивуючі синтаксичні конструкції можна виявити велике різноманіття зв'язків між відповідними словами в межах цих конструкцій. Це відбивається у характерних словотвірних моделях продукування композит.

Висвітлення специфіки шляхів утворення композитних прикметників у жанрі фентезі, їх архітектоніки та зв'язку їх структури з семантикою є науковою новизною дослідження.

Короткий огляд публікацій з теми. Ще О.О. Потебня наголошував на потребі відокремлення прикметника як самостійної частини мови: "В історії мов, що розрізняють назву речі й ознаки (а не всі це роблять), прикметник як виділений із низки ознак, як більш абстрактний, ніж іменник, виник пізніше від іменника й утворився з нього" [18, с. 536]. Функціонування ад'єктивів в якості повнозначної частини мови розглядається також у працях Д.М. Шмельова [20], О.Т. Кривоноса [14], В.В. Виноградова [1], А.В. Висоцького [2], та ін. Д.М. Шмельов [20] наголошував на функціонуванні прикметника в мові не як ізольованої одиниці, а в різноманітних комбінаціях з іншими одиницями того самого рівня, тобто з іншими словами, а також з одиницями інших рівнів мови.

Важливе значення для мовознавства мають також дослідження структурно-семантичних моделей ан-

глійських композитних прикметників [15], метафоричної мотивації англійських композитних прикметників [4; 7; 8], перекладу композит-бахуврихи (частиною яких є прикметники) та складно-похідних прикметників [7].

Іншим дослідником в галузі прикметників є В.Д. Пономарів [17], який зробив ґрунтовний внесок у мовознавство, детально дослідивши способи словотвору прикметників, також С.О. Караман [13] та Е. Г. Khomenko [24]. У системі частин мови прикметник має особливий статус. Як стверджує В.М. Осипчук, "важливим завданням дослідників було з'ясування тих семантичних, синтаксичних та морфологічних критеріїв, що дозволяють виділити прикметник як окремих лексико-граматичний клас з власною специфікою" [16, с. 119].

Метою статті є комплексний аналіз словотвірних, структурних та семантичних характеристик ад'єктивних композит на позначення зовнішності людини в романі Дж. Роулінг *Гаррі Поттер та Філософський Камінь*.

Матеріали і методи. Було проаналізовано прикметники, яким притаманний графічний критерій цілюформленості, тобто ті, які на письмі відображаються як цільне слово, або коли повнозначні морфеми такої одиниці об'єднані дефісом, що є показником того, що автор розуміє композиту, як єдиний знак названого предмета або явища [9, с. 4-5]. Слід зазначити, що прикметники складають відносно малочисельну частину серед усіх композит, так серед композит-метафор вони складають лише 17.3 % [3, с. 114].

У романі Дж. Роулінг *Гаррі Поттер та Філософський Камінь* корпусний аналіз прикметників на позначення зовнішності виявив, що композити складають 15% від загального корпусу всіх прикметників, тобто 30 ад'єктивних композит, що є відносно невеликою, але семантично та структурно варіативною групою прикметників. Аналіз їх морфологічної структури дозволив виявити 5 словотвірних моделей, за якими вони утворені.

Для проведення дослідження застосовувались компаративний, контрастивний та дескриптивний методи аналізу, також структурний аналіз та аналіз композит за безпосередніми складниками.

Результати та їх обговорення. Найчисельнішою зі структурно-семантичних моделей композитно-прикладних на позначення зовнішності є парасинтетична модель (Adj+N)+ed. Аналіз за безпосередніми складовими дозволяє стверджувати, що це складнопохідні прикметники, де кінцевим кроком словотвору є оформлення ад'єктивної та субстантивної основ загальним суфіксом –ed. До композит цієї моделі належать наступні 14 лексем: *round-faced; pink-faced; sandy-haired; open-mouthed; high-heeled; wide-eyed; beady-eyed; black-haired; black-bodied; white-faced; tight-lipped; ashen-faced; red-headed; purple-faced*. Найпродуктивнішим компонентом цих лексем є компонент –faced (5 лексем): *round-faced; pink-faced; white-faced; ashen-faced; purple-faced*, характеризуючи колір та форму обличчя персонажів. Інші компоненти виявляють значно меншу продуктивність: –eyed (2 лексеми): *wide-eyed; beady-eyed*; –haired (2 лексеми): *sandy-haired; black-haired*, характеризуючи персонажів відповідно за формою та статикою очей та кольору обличчя. Композити цієї ж моделі характеризують зовнішність персонажів за кольором волосся: *red-headed*, мімікою рота: *open-mouthed*; положенням губ: *tight-lipped*; кольором тіла: *black-bodied* та висотою підборів: *high-heeled*. Як видно з прикладів, 8 лексем є композитами-кологатами: *pink-faced; sandy-haired; black-haired; black-bodied; white-faced; ashen-faced; red-headed; purple-faced*, що ще раз підтверджує той факт, що колір є найпоширенішою перцептивною характеристикою.

Загальну семантику моделі можна сформулювати наступним чином: ономазіологічний базис, що міститься в другому компоненті, характеризується ономазіологічною ознакою першого компонента. Семантична єдність компонентів досягається завдяки зв'язуючому компоненту –ed. Композити цієї моделі розгортаються в когнітивно-структурну модель *smb who has smth: smb. who has round face; smb who has black hair etc.* Ономазіологічний базис позначає частину тіла (за виключенням *high-heeled*).

Композити такої структурної будови належать до класу «бахуврихи» – термін, що походить з древньої мови санскрит і перекладається як «той, що має багато рису». Композити-бахуврихи виражають узагальнене значення посесивності, в даному випадку володіння певною рисою, характеристикою. Такі композити є досить поширеними і номінують об'єкт або суб'єкт за характерною для нього ознакою. Композити цієї моделі корелюють з моделлю Adj+N, що є надзвичайно поширеною в утворенні як субстантивних, так і ад'єктивних композит в англійській мові, зокрема американському, субстандарті [5, с. 350-351]. *There was a knock on the door of their compartment and the round-faced boy Harry had passed on platform nine*

and threequarters came in. He looked tearful.

Інші морфологічні моделі продукують значно меншу кількість лексем:

Модель N+Adj (5 лексем): *jewel-bright, emerald-green, jet-black, brand-new, chalk-white*. Семантичним ядром лексем цієї моделі є ономазіологічний базис, що міститься в другому компоненті, він позначає колір ономазіологічної ознаки, що міститься в першому компоненті. Слова цієї моделі є стислими порівняннями, що на синтаксичному рівні розгортаються наступним чином: *smt. has a colour of smt: bright as a jewel, green as an emerald, black as a jet, white as chalk*. Виключенням є композит *brand-new*.

Інші словотвірні моделі композитних прикметників у творі:

Модель Adj+Part1 (4 лексеми): *scared-looking; severe-looking; wilder-looking; wild-looking*. Ономазіологічний базис, що міститься в другому компоненті, позначає вигляд, який характеризується ономазіологічною ознакою (перший компонент), тобто як виглядає. При когнітивному транскодуванні таких композит у відповідні синтаксичні конструкції, їхні компоненти міняються місцями: *looking scared/severe/wild*. Композити цієї моделі складають лексико-семантичний ряд зі спільним другим компонентом – *looking*, що вказує на продуктивність цієї моделі. Модель *adj+pt1* є продуктивною моделлю як у художньому, так і в інших стилях англійської мови.

Модель Adj+Adj (4 лексеми): *wild-long; bright-green; glittery-black; white-blond*. Семантичне ядро міститься в ономазіологічному базисі (другому компоненті) і, відповідно, характеризується ономазіологічною ознакою (першим компонентом).

Модель N+N (1 лексема): *half-moon*. Дана модель є типовою для утворення іменників, хоча часто породжує композитні прикметники у англійській мові субстандарті [5, с. 350].

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити п'ять структурно-семантичних моделей, за якими утворено 30 ад'єктивних композит. Дані композити номінують характеристики (як правило семантично ємні) персонажів і можуть розгортатися у відповідні синтаксичні конструкції в процесі когнітивного декодування. Найпродуктивнішою серед моделей є модель (Adj+N)+ed, за якою утворено 14 композит, наступними моделями є N+Adj, Adj+Part1, Adj+Adj (за кожною моделлю утворено 4 композити). Модель N+N представлена однією композитою. Загалом ні структурно, ні за словотвірними характеристиками ад'єктивні композити не відрізняються від відповідних композит в інших стилях чи літературних жанрах англійської мови. Теж можна стверджувати щодо продуктивності структурно-семантичних моделей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – [4-е изд.]. – М.: Русский язык, 2001. – 719 с.
2. Висоцький А.В. Історія дослідження прислівника як самостійної частини мови / А. В. Висоцький // Наук. часопис Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки. Мовознавство / відп. ред. Л. І. Мацько. – 2009. – С. 206-214.
3. Гонта І.А. Структурные и семантические особенности композит-метафор в американском сленге. Дис...канд. филол. наук. КГЛУ. – К., 2000. – 194 с.
4. Гонта І.А. Метафорично мотивовані композити-прикметники в англійському мовному субстандарті // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Збірник наукових статей. Вип. 13 – К.: КНУ ім. Шевченка, 2008. – С. 96-100.

5. Гонта І. А. Структурно-складні прикметники-метафори в американському сленгу та їх переклад // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. Випуск 10. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2009. – С. 349-353.
6. Гонта І.А. Особливості перекладу англійських композитбахуврихи українською мовою / Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Книга 3. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – С. 50-53.
7. Гонта І.А. Сложнопроизводные композиты-метафоры / Язык и социальная динамика. Ценности социума. Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Красноярск: Сиб. гос. аэрокосмический ун-т. 2014. – С. 48-54.
8. Гонта І.А. Ад'єктивні композити англійської мови з метафоричним значенням та проблема їх перекладу / Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Випуск 12. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – С. 31-35.
9. Гутерман Н.Г. Сложные существительные в современном английском языке: Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 / Ленингр. гос. н-т им. А.А.Жданова. – Л., 1955. – 14 с.
10. Дембовська Л.М. Прямі і непрямі композитні номінації в англійській мові: соціодискурсивний аспект. Дис...канд.філол. наук. Київський міжнародний університет. – К., 2011. – 233 с.
11. Зацний Ю.А. Соціолінгвістичні аспекти вивчення словникового складу сучасної англійської мови / Зацний Ю.А., Пахомова Т.О., Зацна В.Ю. – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2004. – 284 с.
12. Зацний Ю.А., Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 360 с.
13. Караман С.О., Караман, О.В., Плющ М.Я. *Сучасна українська літературна мова*. (сс. 211-225). – Київ: Літера, 2011.
14. Кривонос А.Т. Система классов слов как отражение структуры языкового сознания: философские основы теоретической грамматики / Алексей Тимофеевич Кривонос. – Москва, Нью-Йорк: ЧеРо, 2001. – 848 с.
15. Омельченко Л.Ф. Английская композита: структура и семантика: Дис... д-ра филол. наук: 10.02.04. – К., 1989. – 493 с.
16. Осипчук, В.М. Історія дослідження прикметників та прислівників української мови. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». № 11. 2017. Вип. 23 (2) С. 117-121.
17. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко Л.Ю. *Сучасна українська мова*. / За ред. О.Д. Пономарева. – 2-е вид., переробл. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.
18. Потебня А.А. (Ред.) (1968). Из записок по русской грамматике: в 4-х т. (Т. 3). (сс. 162-186). Москва: Просвещение.
19. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике: Глагол. Прилагательное. Местоимение. Числительное / Александр Афанасьевич Потебня. – [2-е изд.]. – М.: УРСС, 2010. – 320 с.
20. Шмелев Д.Н. (1986). Слово и образ (сс. 120-124). Москва: Наука.
21. Anderson, J.M. (2007). The grammar of names. Oxford University Press.
22. Cinque, G. (2010). The syntax of adjectives: A comparative study. The MIT Press.
23. Enesi, M. (2017). The effect of teaching word formation theory to English students. European Journal of Language and Literature Studies, 3(2), 7-12.
24. Khomenko, E.G. (2003). Grammar of the English language. (pp. 69-70). Kyiv: Znannia.
25. Lipka, L. (2008). Lexical creativity, textuality and problems of metalanguage. In J. Munat (Ed.), Lexical creativity, texts and contexts. Amsterdam: J. Benjamin Publishing Company, 58, 3-13. http://journals.euser.org/files/articles/ejls_jan_apr_17/Miranda.pdf
26. Munat, J. (2007). Lexical creativity as a marker of style in science fiction and children's literature. In J. Munat (Ed.), Lexical creativity, texts and contexts (pp. 163-189). J. Benjamins Publishing Company.
27. Plag, I. (2002). Word-formation in English. Cambridge University Press.
28. Ratih, E. & Gusdian, R.I. Word formation processes in English new words of Oxford English dictionary (OED) online. A Journal of Culture, English Language Teaching, Literature & Linguistics, 2018, 5(2), 24-35. doi:10.22219/CELTICUMM

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРОВАНОГО МАТЕРІАЛУ

Rowling, J.K. Harry Potter and the Sorcerer's Stone. Bloomsbury, 2011.

REFERENCES

1. Vinogradov, V.V. The Russian language. Grammatical teaching on word [4-th ed.]. Moscow: Russian Language, 2001. – 719 p.
2. Vysotskyi, A.V. The history of research on adverb as a separate part of language // Scientific Journal of the M.P. Drahomanov National Pedagogical University. Series 8. Philological Sciences. Linguistics / L.I. Matsko (Ed.) – 2009. – P. 206-214.
3. Honta, I.A. Structural and semantic peculiarities of compound metaphors in the American slang. Dissertation for the candidate degree in Philology, Kyiv State Linguistics University (KSLU), Kyiv, 2000. –194 p.
4. Honta, I.A. Metaphorically motivated compound adjectives in the English non-standard language // Problems of Semantics, Pragmatics, and Cognitive Linguistics: Scientific Articles Collection. Volume 13. – Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University (KNU), 2008. – P. 96-100.
5. Honta, I.A. Structurally complex adjective metaphors in the American slang and their translation // Kherson State University Scientific Journal. Series "Linguistics." Scientific Articles Collection. Volume 10. – Kherson: Kherson State University publishing house, 2009. P. 349-353.
6. Honta, I.A. Peculiarities of translating compound bahuvrihis into Ukrainian / Scientific Notes. Series: Philological Sciences. Volume 3. – Nizhyn: M. Gogol National State University, 2014. P. 50-53.
7. Honta, I.A. Compound metaphors / Language and Social Dynamics. Values of Society. Proceedings of the Russian Scientific-practical Conference with International Participation. – Krasnoyarsk: Siberian State Aerospace University, 2014. P. 48-54.
8. Honta, I.A. The adjective compounds with metaphorical meaning in English and the problem of their translation. // Scientific Journal of the M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Series 9. Modern tendencies in the development of languages. Number 12. – Kyiv: M.P. Drahomanov NPU Publishing house, 2015. P. 31-35.
9. Huterman, N.H. Complex nouns in modern English: Abstract of the dissertation. Dissertation for the Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04 / A. A. Zhdanov Leningrad State University. – Leningrad, 1955. – 14 p.
10. Dembowska, L.M. Direct and indirect compound nomination

- in the English language: Socio-discourse aspect. Dissertation for the Candidate Degree in Philology. International University: – Kyiv, 2011. – 233 p.
11. Zatsnyi, Y.A. Socio-linguistic aspects of studying vocabulary of the modern English language / Y. A. Zhatsnyi, T.O. Pahomova, and V.Y. Zhatsna (Eds.) – Zaporizhya: Zaporizhya National University – 2004. – 284 p.
  12. Zatsnyi, Y.A. and Yankov, A.V. Innovations in vocabulary of the English language at the beginning of the XXI century: English-Ukrainian dictionary. – Vinnytsya: Nova Knyha, 2008. – 360 c.
  13. Karaman, S.O., Karaman, O.V. and Plyushch, M.Y. Modern Ukrainian literary language (pp. 211-225). – Kyiv: Litera, 2011.
  14. Kryvonosov, A.T. The system of word classes as the refec-tion of the structure of language consciousness: Philosophical bases of theoretical grammar / A.T. Kryvonosov – Moscow, New York: CheRo, 2001. – 848 p.
  15. Omelchenko, L. F. English compound: Structure and seman-tics: Dissertation for the Candidate Degree in Philology:10.02.04. – Kyiv, 1989. – 493 p.
  16. Osypchuk, V.M. History of studying adjectives and adverbs in the Ukrainian language. Dnipropetrovsk University Bulletin. Series “Linguistics.” № 11, 2017. Volume 23(2). P. 117-121.
  17. Ponomariv, O.D. Rizun, V.V. and Shevchenko, L.Y. Modern Ukrainian language (2d ed., revised). / O. D. Ponomariv (Ed.). – Kyiv: Lybid, 2001. – 400 p.
  18. Potebnya, A.A. (Ed.). From the proceedings on Russian grammar: A 4 volumes set (V. 3). (pp. 162-186). Moscow: Prosveshchenie, 1968.
  19. Potebnya, A.A. From the proceedings on Russian grammar: Verb. Pronoun. Numeral. Preposition / A. A. Potebnya. – [2-d ed.]. – Moscow: URSS, 2010. – 320 p.
  20. Shmelev, D.N. Word and Image (pp. 120-124). – Moscow: Nauka, 1986.

Structure and Semantics of Compound Adjectives Denoting Appearance of Man (based on *Harry Potter and the Sorcerer’s Stone* by J.K. Rowling)

I. Honta, I. Aleksandruk

Abstract. The article deals with compound adjectives denoting appearance of a person, which have been selected from the novel *Harry Potter and the Sorcerer’s Stone* by J.K. Rowling. Five structural models of the compound adjectives were singled out, according to which 30 compound adjectives were formed. Word-forming, structural and semantic peculiarities of the compound adjectives were analysed, general semantics of the lexemes of every model was defined. Examples of the compounds in the context of the novel were provided.

Keywords: *compound adjectives, structural and semantic model, bahuvrihi.*